

Володимир Ярославович Панов

доктор філософії,

викладач кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8401-915X>

Олександр Олександрович Макаров

аспірант кафедри теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,

майдан Свободи 4, м. Харків, 61022, Україна

<https://orcid.org/0009-0002-0014-7531>

**«A CAUCUS-RACE AND A LONG TALE»: ДОДО, СОФІСТИ І СУХА
ПРОМОВА У МОКРОМУ СВІТІ**

Стаття присвячена філософському аналізу третьої глави Alice's Adventures in Wonderland Л. Керролла як моделі риторичного виробництва соціальної реальності. Досліджується проблема співвідношення мови, колективного порядку та смислу в ситуації, коли комунікація перестає виконувати виключно репрезентативну функцію і набуває здатності безпосередньо організовувати соціальну взаємодію. Вихідною є теза про те, що у Wonderland риторика функціонує не як засіб передачі готового значення, а як самостійний механізм конструювання процедур, форм спільності та символічних режимів визнання.

Особливу увагу приділено аналізу тих епізодів глави, у яких мова демонструє власну продуктивну силу. Показано, що «суха» лекція Миші моделює специфічну форму дискурсивного впорядкування, де мовлення претендує на здатність організовувати не лише смисл, а й саму тілесну реальність. «Біг по колу» інтерпретується як ритуальна процедура, у якій правила не передують дії, а виникають у процесі її виконання. Увагу зосереджено на тому, як колективний порядок підтримується через повторення, участь та перформативне відтворення спільних практик навіть за відсутності чітких критеріїв істини чи успіху. Церемонія нагородження наперстком розглядається як модель символічного виробництва цінності, де статус предмета визначається не його внутрішніми властивостями, а ритуалом суспільного визнання. Увагу приділено сцені tale/tail, у якій мовна гра виходить за межі семантики та набуває просторово-візуальної форми. Показано, що в цьому епізоді нонсенс перестає функціонувати лише як мовне непорозуміння і виявляє матеріальний вимір мовлення, де значення виникає через взаємодію слова, образу та просторової організації тексту.

Обґрунтовується, що третя глава Alice's Adventures in Wonderland пропонує філософськи релевантну модель соціального порядку, який виникає через ритуал, повторення, символічне визнання та колективну участь. Зроблено висновок, що риторика у Керролла виступає не допоміжним інструментом комунікації, а однією з фундаментальних умов існування спільності. Запропоноване прочитання дозволяє розглядати Wonderland не лише як літературний текст нонсенсу, а як своєрідну лабораторію дослідження механізмів, за допомогою яких людські спільноти виробляють і підтримують власну соціальну реальність.

Ключові слова: риторика, нонсенс, Wonderland, перформативність, соціальна реальність, мовна гра, герменевтика.

Як цитувати: Панов, В., Макаров, О., (2026). «A Caucus-Race and a Long Tale»: Додо, софісти і суха промова у мокрому світі. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», (73), 36-45.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2026-73-04>

In cites: Panov, V., Makarov, O., (2026). «A Caucus-Race and a Long Tale»: Dodo, the Sophists, and the Rhetoric of a Wet World. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Theory of Culture and Philosophy of Science, (73), 36-45.* <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2026-73-04> [In Ukrainian]

Після моря сліз Wonderland раптом починає говорити надто багато. Наче сама вода, що щойно затопила простір, тепер намагається висохнути у мові. Промоклі істоти сідають колом, запускають процедури, виголошують промови, сперечаються про правила, слухають історію, яка поступово згинається у хвіст, і біжать по колу так серйозно, ніби від правильно організованого нонсенсу справді залежить можливість не розпастися остаточно.

Десь тут, серед мокрих птахів, роздратованої Миші й урочистого Додо, мав би сидіти Платон. Без Академії. Без учнів. Можливо, теж трохи мокрий. І з дедалі більшим жахом спостерігати, як риторика робить саме те, у чому він її підозрював: створює порядок без жодної гарантії істини.

Але Wonderland іде ще далі. Тут риторика не приховує відсутність порядку – вона сама стає способом його тимчасового виробництва. Мова більше не потребує остаточної істини, щоб організовувати колектив, запускати процедури або змушувати учасників поводитися так, ніби сенс уже існує. Достатньо повторення, правильної інтонації, спільної участі й тієї дивної урочистості, з якою люди взагалі схильні ставитися до колективних ритуалів [Turner, 1969]. Навіть відверто безглуздох. Особливо відверто безглуздох.

Саме ця продуктивність риторики і становить головну проблему статті. У третій главі Alice's Adventures in Wonderland Керролл послідовно демонструє ситуації, у яких мова перестає бути засобом опису і починає функціонувати як окрема форма дії: «суха» лекція Миші повинна висушити тіла, «Біг по колу» створює перемогу без критерію перемоги, а церемонія з наперстком виробляє символічну цінність із предмета, який щойно належав самій Алісі [Carroll, 2009].

Нонсенс у Wonderland виникає не через відсутність логіки, а через надлишок риторичних траєкторій, у яких слово починає рухатися швидше за стабільне значення. Особливо виразно це проявляється у знаменитій сцені tale/tail. Миша говорить про «довгу і сумну історію» – але Аліса вже бачить хвіст. І в цю мить мова перестає бути прозорою. Смысл не зникає – він змінює топологію. Розповідь починає згинатися, звужуватися, набувати просторової форми. Інтерпретація більше не слідує за текстом – вона буквально перебудовує його поверхню. Така нестабільність смыслу та його залежність від риторичної організації висловлювання перегукується з аналізом поверхні, події та мовних зсувів у Ж. Дельоза [Deleuze, 1990].

Саме тому «Біг по колу» і мишачий хвіст у Керролла виявляються значно ближчими одне до одного, ніж здається спочатку. Обидва є моделями риторичного режиму, у якому порядок виникає не через остаточної істину, а через повторення, процедуру і колективну готовність поводитися так, ніби все це вже має сенс [Meuer, 1986]. Софісти, треба думати, спостерігали б за цим із цілковитим розумінням. Платон – із дедалі менш прихованим роздратуванням. І, що найнеприємніше, обидва мали б рацію.

Актуальність такого прочитання майже не потребує окремих доказів – вона безперервно виробляє себе прямо на очах, у режимі реального часу.

Сучасний світ навчився функціонувати через риторичні механізми з такою ефективністю, що питання про відповідність мови реальності поступово починає звучати майже незручно. Політичні процедури працюють тому, що їх достатньо урочисто повторюють. Медійні наративи існують тому, що їх достатньо синхронно проговорюють [Lyotard, 1984]. Перемоги дедалі частіше оголошуються раніше за остаточної підрахунок. Цінності виникають швидше за аргументи на їхню користь. А спільності формуються не навколо істини, а навколо самої участі у спільному ритуалі [Turner, 1969] – байдуже, наскільки прозорими залишаються його правила.

Додо почувався б у цьому світі абсолютно впевнено. Можливо, навіть професійно.

Проте річ уже давно не лише у політиці. Цифрові середовища, соціальні мережі та алгоритмічні стрічки новин відтворюють логіку третьої глави Alice's Adventures in Wonderland із майже промисловою точністю: правила змінюються під час гри, колективні реакції виникають раніше за рефлексію, а участь у процедурі поступово стає важливішою за її зміст [Ahmed, 2004; Massumi, 2002]. «Біг по колу» тут перестає бути сатирою. Він починає виглядати як доволі точний опис механіки сучасної публічності.

Саме тому звернення до Керролла виявляється продуктивнішим, ніж може здатися спочатку. Він описав цей риторичний режим ще у 1865 році – не тому, що передбачав майбутнє, а тому, що надто уважно спостерігав теперішнє. Wonderland ніколи не була втечею від реальності. Вона лише виявила, наскільки реальність уже тоді залежала від процедур,

оголошень, повторень і колективної готовності поводитися так, ніби сенс існує наперед.

Риторичний вимір Wonderland має доволі парадоксальну долю у дослідницькій традиції: його майже завжди помічають – і майже завжди використовують для чогось іншого. Для Дельоза Wonderland постає простором, де смисл не закріплюється остаточно, а постійно вислизає, змінює траєкторію і народжується просто в процесі мовного руху [Deleuze, 1990]. Проте його передусім цікавить логіка нонсенсу як механізм породження смислу, тоді як сама риторична організація Wonderland та її роль у формуванні колективного порядку залишаються поза центром уваги. Пізній Вітгенштайн, запропонувавши концепцію language games, фактично відкрив можливість осмислення мовлення як форми соціальної практики [Wittgenstein, 2009]. Однак Wonderland і тут залишається радше фоновою можливістю, ніж безпосереднім предметом аналізу.

Спеціальні дослідження творчості Керролла підходять до цієї проблематики значно ближче. Chadwick-Joshua аналізує Alice books у контексті меніппової традиції та риторичної організації абсурду, показуючи, що нонсенс у Керролла руйнує стабільність жанрових ієрархій [Chadwick-Joshua, 1987]. Bulut демонструє, що каламбури у Wonderland виконують не декоративну, а структуротворчу функцію [Bulut, 2020]. Кемп розглядає риторику Керролла як механізм одночасного виробництва і дестабілізації порядку [Kemp, 2011], тоді як Wollner аналізує багатоплановість омонімічних конструкцій і механізми doubletalk у Wonderland [Wollner, 2004/2009].

Утім, попри значну увагу до мовної гри, нонсенсу та риторичних фігур, сама процедурна логіка Wonderland досі залишається недостатньо осмисленою. Практично не дослідженим залишається питання про те, що саме виробляє риторика у третій главі Alice's Adventures in Wonderland: яким чином нонсенс перетворюється на механізм організації спільності; як перформативний збій набуває форми колективного ритуалу; як із нестабільних правил і випадкових мовних актів виникає тимчасовий, але цілком дієвий соціальний порядок.

Саме третя глава Alice's Adventures in Wonderland – з її «сухою» лекцією Миші, бігом по колу без визначених правил і церемонією нагородження наперстком – виявляється однією з найточніших моделей риторичного виробництва реальності у всій творчості Керролла. Мова тут уже не описує світ, а організовує його функціонування.

Мета статті – осмислити третю главу Alice's Adventures in Wonderland як модель риторичного виробництва соціальної реальності, у якій мова перестає функціонувати як засіб опису світу і набуває перформативної сили організації колективного порядку. Особлива увага приділяється тому, як нонсенс, мовна гра, ритуалізовані процедури та нестабільність правил формують тимчасову, але дієву структуру спільності у Wonderland.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: (а) дослідити «суху» лекцію Миші як парадоксальну модель дисциплінарного та риторичного мовлення, у якому мова претендує на здатність упорядковувати не лише смисл, а й саму тілесну реальність; (b) проаналізувати «Біг по колу» як перформативний ритуал, де правила виникають уже в процесі їх виконання, а колективний порядок підтримується через сам факт участі; (c) осмислити омонімічну гру tale/tail як механізм візуалізації нонсенсу, у якому текст перестає бути прозорим носієм значення і набуває просторової та матеріальної форми; (d) показати, що риторика у Wonderland функціонує не як прикраса комунікації, а як спосіб виробництва символічної цінності, процедурної легітимності та тимчасових форм спільності; (e) окреслити зв'язок між нонсенсом, мовною грою та механізмами колективної синхронізації у просторі Wonderland.

Методологічно стаття ґрунтується на деконструкції риторичних режимів, що переростає у принцип «слідування за Білим Кроликом» – способі читання, у якому інтерпретація не нав'язує Wonderland зовнішню систему координат, а рухається за тими риторичними, логічними та смисловими зміщеннями, які текст породжує сам. Такий підхід поєднує герменевтичну увагу до процесу виникнення смислу [Gadamer, 2004; Ricoeur, 1981] з риторичною критикою мовних механізмів, що організовують простір взаємодії у Alice's Adventures in Wonderland. Творчість Керролла чинить постійний опір остаточній систематизації: щойно дослідник починає вірити, що вже зрозумів правила гри, Wonderland змінює масштаб, перетворює смисл на каламбур або замінює логіку процедурою. Саме тому текст розглядається не як пасивний об'єкт аналізу, а як активне середовище, що втручається у спосіб власного прочитання і змушує метод рухатися разом із ним.

Після моря сліз мешканці Wonderland намагаються одночасно вижити і «віджати» себе з

води. Лекція Миші звучить майже як обіцянка риторичного порятунку: якщо світ став надто текучим, його, можливо, ще можна впорядкувати мовою.

Сам вибір слова тут майже бездоганно кумедний. Але Wonderland поводить ся цілком серйозно. Мова справді повинна висушити мокрі тіла. Не метафорично. Буквально. Правильно організований текст має змінити фізичний стан реальності – і саме в цей момент риторика перестає бути просто засобом комунікації. Вона починає претендувати на владу над самим режимом існування колективу.

Текст, який обирає Миша, не випадковий. Це уривок із сухої історичної хроніки про Вільгельма Завойовника – перевантажений титулами, іменами та політичною серйозністю настільки, що сама форма мовлення починає нагадувати маленький дисциплінарний апарат. Фуко впізнав би цю інтонацію миттєво. Мова тут працює не як носій інформації, а як процедура впорядкування тіл: вона синхронізує увагу, організовує мовчання, змушує всіх сидіти колом і слухати щось достатньо офіційне, щоб хаос хоча б ненадовго став менш помітним [Foucault, 1977].

Саме тому лекція Миші так нагадує академічний і бюрократичний дискурс у його найчистішій формі: той тип мовлення, який щиро переконаний, що правильно організовані слова здатні самі по собі виробляти порядок [Foucault, 1972]. І що особливо важливо – Миша не маніпулює. Вона справді вірить у силу хроніки Вільгельма Завойовника. Саме це робить сцену одночасно смішною і моторошно впізнаваною.

Але Wonderland ніколи не дозволяє дисциплінарній риторичі почуватися комфортно надто довго. Щойно Миша починає говорити, Гусак чіпляється до слова «це» – і витягає його з речення, як нитку зі светра. Дискурс, який мав бути прозорим носієм смислу, раптом спотикається об власну матеріальність. Слово перестає слухатися речення. Воно вислизає з контексту і починає поводитися як самостійний об'єкт – майже як той Білий Кролик із годинником, за яким усе це колись і побігло.

І саме тут виявляється найцікавіше. Риторика у Wonderland не руйнується через нонсенс – вона існує завдяки йому. Каламбур, непорозуміння, буквально прочитання фрази або зміщення значення тут не заважають комунікації. Вони створюють сам механізм колективної взаємодії. Спільність тримається не попри мовні збої, а через них. Миша ображається. Гусак не розуміє чому. Аліса намагається помирити. Папуга повторює останнє слово. І всі разом продовжують сидіти колом так, ніби сама процедура взаємного непорозуміння вже є достатньою формою порядку [Wittgenstein, 2009].

Фуко, ймовірно, сказав би, що дисциплінарний дискурс виробляє слухняні тіла через повторення, контроль і нагляд [Foucault, 1977]. Але у Миші немає ані інституції, ані нагляду, ані навіть особливого авторитету. У неї є лише хроніка Вільгельма Завойовника, мокра аудиторія і дивна впевненість, що цього повинно вистачити. Wonderland іронічно підказує: іноді цього справді достатньо. Не щоб висушити. Але щоб утримати колектив разом ще кілька хвилин.

«Суша» лекція Миші виявляється значно дивнішою, ніж здається спочатку. Вона не просто не працює – вона відтворює одну з найупізнаваніших людських ілюзій: переконання, що правильно організоване мовлення здатне повернути світові порядок. Миша говорить мовою хронік, титулів, політичної серйозності та історичної ваги – ніби сам тон офіційного дискурсу вже має дисциплінувати хаос. Wonderland тут майже безжально точна. Промова не висушує нікого. Вона лише виробляє процедуру слухання [Foucault, 1972; Foucault, 1977].

Але саме ця процедура і починає тимчасово утримувати колектив разом. Істоти перебивають одне одного, чіпляються до окремих слів, не розуміють контексту, відповідають невпопад – але не розходяться. Комунікація триває завдяки збоям, а не попри них. У Wonderland спільність виникає не через досягнення істини, а через сам факт участі у спільному мовному ритуалі [Turner, 1969]. Це майже моторошно нагадує політичну реальність людей, де дебати часто функціонують не для того, щоб щось остаточно з'ясувати, а для того, щоб безперервно відтворювати сам механізм колективної присутності [Lyotard, 1984].

Формально тут є все необхідне для серйозної політичної сцени: авторитетний промовець, аудиторія, урочистий тон, апеляція до історії. Але Wonderland постійно демонструє крихкість цієї конструкції. Достатньо одному слову вислизнути з речення – і вся поважна структура починає хитатися. Дискурс втрачає прозорість, а риторика раптом оголює власну дивну природу: вона тримається не стільки на істині, скільки на колективній

І все ж сцена не перетворюється на хаос. І це у Керролла особливо важливо. Нонсенс не руйнує політичну форму – він показує, наскільки сильно вона від самого початку залежить від повторення, ритуалу і синхронізованої участі. Навіть без повного порозуміння істоти продовжують сидіти колом, слухати, перебивати, реагувати і чекати своєї черги говорити. Сам процес колективного мовлення виявляється достатньою підставою для існування тимчасового порядку [Wittgenstein, 2009].

Саме тому пропозиція Додо – влаштувати «Біг по колу» – виглядає не випадковою забавкою, а майже ідеальною політичною процедурою Wonderland. Якщо Миша намагалася висунути спільність серйозним дискурсом, то Додо спробує організувати її через ритуал без правил. І в обох випадках Керролл ставить те саме незручне питання: скільки риторики потрібно, щоб колектив почав поводитися так, ніби порядок уже існує?

«Правильність форми несуттєва!» – урочисто проголошує Додо, малюючи коло, яке очевидно не є колом. І саме ця деталь виявляється принциповою. Wonderland тут демонструє одну з найнеприємніших істин будь-якого ритуального порядку: процедура здатна працювати навіть тоді, коли її власні правила виконуються лише приблизно. Іноді – особливо тоді [Turner, 1969].

Коло не повинно бути правильним. Старт не потребує сигналу. Ніхто точно не знає, коли починається забіг, за якими критеріями він має завершитися і чи існують ці критерії взагалі. Але учасники все одно починають бігти. Колективна дія виникає не завдяки чіткості правил, а завдяки спільній готовності поводитися так, ніби їхньої приблизності вже достатньо. Межа між правилом і поведінкою «ніби правило існує» тут практично зникає. І десь саме у цій зоні зникнення починається справжня політична кар'єра Додо [Wittgenstein, 2009].

Він створює процедуру майже з чистої перформативності. «Біг по колу» не має ані визначеної мети, ані стабільної форми простору, ані системи оцінювання. Проте ритуал запускається – і, що найнеприємніше, виявляється ефективним. Усі справді висихають.

Бодріяр, імовірно, дивився б на це з професійним захопленням. «Біг по колу» функціонує як симулякр у найточнішому сенсі: знак процедури починає заміщати саму процедуру і водночас виробляє цілком реальний ефект. Додо не імітує справжнє змагання. Він створює реальність, у якій імітації вже достатньо, щоб колектив почав рухатися синхронно.

У цьому сенсі риторика остаточно перестає бути лише мовленням. Вона перетворюється на механізм координації тіл і дій. Додо нікого не переконує логічно. Він організовує саму можливість спільного руху. Порядок виникає не як наслідок істини, а як ефект узгодженого повторення, у якому сама участь стає важливішою за пояснення [Turner, 1969; Wittgenstein, 2009].

І в цьому Керролл виявляється майже моторошно точним. Бо значна частина людських інституцій функціонує приблизно так само: не завдяки остаточній прозорості правил, а завдяки колективній готовності продовжувати рух усередині процедур, чия умовність давно стала помітною для всіх [Lyotard, 1984].

Софісти, треба думати, спостерігали б за Додо із цілковитим розумінням. Платон – із дедалі менш прихованою втомою.

Найсмішніше у «Бігу по колу» навіть не те, що правила залишаються невизначеними. Найсмішніше – з якою серйозністю всі погоджуються брати участь у процедурі, сенс якої ніхто не здатен пояснити до кінця. Додо не дає чітких інструкцій, не визначає дистанцію, не окреслює критеріїв перемоги. І все ж ніхто не ставить під сумнів саму необхідність забігу. Wonderland тут виявляється майже лячно точною моделлю колективної поведінки: люди здатні надзвичайно довго підтримувати процедури, функцію яких уже ніхто повністю не розуміє – якщо процедура достатньо урочиста, колективна і супроводжується переконливим тоном.

Біг починається без сигналу і завершується без очевидної причини. Але саме ця розмитість робить його майже ідеальною риторичною формою. Учасники рухаються не до мети – вони підтримують сам процес руху. Спільність утримується не навколо істини, а навколо синхронізованої участі у повторюваній дії [Turner, 1969].

Питання «Хто переміг?» ставить Додо у майже неможливе становище. Воно раптом вимагає від процедури того, чого в неї ніколи не було: зовнішнього критерію істини. Додо довго думає – і зрештою проголошує геніально абсурдне: «Перемогли всі». Це смішно рівно настільки, наскільки впізнавано. Риторичний порядок дуже часто функціонує саме так: процедура завершується успішно не тому, що досягнуто об'єктивного результату, а тому, що

хтось уповноважений достатньо урочисто оголошує її успішною [Lyotard, 1984].

У цей момент «Біг по колу» перестає бути дитячою нісенітницею і перетворюється на майже бездоганну модель перформативної влади. Реальність тут не передує висловлюванню – вона оформлюється через нього. Перемога існує тому, що її проголосили. Порядок утримується тому, що колектив продовжує поводитися так, ніби він уже існує [Foucault, 1972].

І найнеприємніше – Додо тут нічого не вигадав. Він лише зробив видимим механізм, яким людські спільноти користуються значно частіше, ніж готові визнавати. Намалювавши коло, яке навіть не намагалося бути достатньо круглим.

Але справжній шедевр Wonderland починається вже після оголошення переможців. Будь-який порядок потребує не лише процедури – а й символічного закріплення власної легітимності. Перемогу недостатньо проголосити. Її потрібно вручити.

Керролл робить тут один із найточніших риторичних жестів у всій книзі. Нагородою стає наперсток, який Аліса щойно сама дістала з власної кишені. Додо урочисто забирає його – і так само урочисто повертає назад як офіційний приз. Формально не змінюється нічого. Предмет залишається тим самим. Але церемонія вже встигла виробити навколо нього нову реальність [Turner, 1969].

Бодріяр, ймовірно, дивився б на цю сцену майже із професійним захопленням. Наперсток функціонує тут як чистий симулякр: знак нагороди, що не має жодного «оригіналу» поза ритуалом власного визнання. Він не символізує перемогу – він і є перемогою рівно настільки, наскільки колектив погодився поводитися так, ніби різниця між символом і реальністю вже втратила значення.

Wonderland демонструє майже скандальну річ: цінність виникає не із сутності предмета, а з колективно організованого акту визнання. Якщо спільнота достатньо синхронно поводить так, ніби перед нею нагорода – предмет починає функціонувати як нагорода. Навіть якщо йдеться про твій власний наперсток, який у тебе щойно забрали достатньо офіційним тоном.

І тут Керролл раптом перестає бути схожим на дитячого письменника. Корона є короною, диплом – дипломом, вирок – вирок лише доти, доки колектив продовжує підтримувати ритуал їх визнання [Turner, 1969]. Інституції тримаються не лише на законах чи істині, а на дивній здатності людей синхронно брати участь у символічних процедурах, умовність яких давно помітна всім учасникам [Lyotard, 1984].

І найнеприємніше – Wonderland зовсім не викриває цю логіку як «фальшиву». Наперсток справді починає функціонувати як нагорода всередині сцени. Аліса чемно вклоняється. Усі аплодують. Цінність виникає просто в процесі колективної гри у цінність. Питання про «справжність» тут поступово втрачає сенс – не тому, що реальність зникла, а тому, що сама процедура визнання починає виробляти її швидше за будь-який можливий оригінал [Foucault, 1972; Ricoeur, 1981].

Після наперстка у третій главі залишається лише один риторичний вибух – знаменита сцена з mouse tale/tail. І тут мова робить те, чого від неї вже майже не очікували: починає змінювати власну матеріальну форму.

Миша обіцяє розповісти «довгу і сумну історію» – a long and sad tale. Але Аліса чує tail – «хвіст». І Керролл робить геніально буквальну річ: текст на сторінці справді починає звужуватися, поступово перетворюючись на графічний силует мишачого хвоста. Нонсенс тут перестає бути лише семантичним. Він виходить за межі значення і починає організовувати сам простір висловлювання. Те, що мало залишатися словом, поступово перетворюється на зображення; те, що мало передавати смисл, починає виробляти форму.

Каламбур у Wonderland більше не є просто грою слів. Він втручається у саму топографію тексту. Значення перестає локалізуватися виключно у словах – воно розтікається у форму сторінки, ритм читання, візуальну конфігурацію мовлення. Смысл більше не приховується за текстом як його глибинний зміст. Він починає виникати на самій поверхні знаків, у способі їхнього розташування, згинання і взаємного ковзання [Deleuze, 1990]. Wollner слушно пише про doubletalk як механізм дестабілізації стабільного смислу [Wollner, 2004]. Але у сцені mouse tale/tail нестабільність уперше стає буквально видимою. І це вже принципово інший жест. Мова перестає функціонувати як прозорий канал передачі смислу і починає показувати власне тіло. Те, що зазвичай лишається непомітним посередником між свідомістю і світом, раптом стає предметом досвіду. Читач більше не дивиться крізь мову на значення – він натрапляє на саму матеріальність мовлення.

Аліса більше не слухає історію у звичному сенсі. Її увага зісковзує зі значення на форму. Вона дивиться на те, як текст поводить у просторі сторінки. Мова перестає функціонувати як прозорий канал передачі смислу і починає показувати власне тіло – майже так, ніби слова раптом захотіли нагадати, що вони теж є речами.

Мерло-Понті, ймовірно, впізнав би тут дивний момент взаємного обміну між тілом і мовою. Текст набуває тілесності саме тоді, коли тіло Аліси перестає знаходити у ньому стабільний смисл. Мовлення більше не є нейтральним інструментом свідомості. Воно починає поводитися як середовище, всередині якого суб'єкт змушений орієнтуватися майже навпамацки.

І тому репліка Миші – «Ти не слухаєш!» – звучить значно серйозніше за звичайну образу. Wonderland ставить майже нестерпну герменевтичну проблему: чи можливе взаєморозуміння взагалі, якщо текст безперервно породжує більше смислових траєкторій, ніж здатна утримати будь-яка інтерпретація? Герменевтична традиція зазвичай виходила з можливості поступового узгодження значення через контекст, діалог і спільний горизонт розуміння [Gadamer, 2004; Ricoeur, 1981]. У Керролла ж горизонти не зливаються – вони розгалужуються. Аліса справді слухає. Просто вона слухає вже не зовсім те, що намагалася сказати Миша. І найнеприємніше полягає в тому, що обидві мають рацію.

Аліса формально слухає історію. Більше того – вона уважно стежить за нею. Але увага поступово зміщується з наративного змісту на візуальну організацію тексту. Вона вже не чує історію – вона розглядає хвіст. І комунікація дає тут особливо дивний збій: проблема виникає не через відсутність уваги, а через надлишок інтерпретації. Аліса помиляється не тому, що читає недостатньо уважно. Навпаки – вона читає занадто добре. Настільки добре, що текст відкриває їй одну зі своїх можливих форм і водночас закриває іншу. Непорозуміння народжується не там, де інтерпретація зазнає поразки, а там, де вона виявляється надто успішною.

Герменевтична традиція зазвичай виходила з припущення, що непорозуміння можна подолати через уточнення контексту, наміру або горизонту значення. Гадамер вірив у можливість злиття горизонтів [Gadamer, 2004]. Але у Керролла сама структура мовлення безперервно продукує нові траєкторії смислу швидше, ніж співрозмовники встигають їх узгодити. Горизонти тут не зливаються – вони розбігаються. Значення не стабілізується – воно розгалужується просто в процесі взаємодії [Ricoeur, 1981].

Миша переходить від образи до втечі не тому, що її «неправильно зрозуміли» у звичайному сенсі. Wonderland демонструє значно неприємнішу можливість: мова здатна одночасно породжувати спільність і робити повне взаєморозуміння принципово недосяжним. І це виглядає не збоєм комунікації, а радше її базовою умовою – тією, яку люди зазвичай намагаються не помічати, поки розмова ще тримається.

Проте колектив не зникає. І це у Керролла, мабуть, найтривожніше. Нонсенс не руйнує комунікацію остаточно – він робить її нескінченно нестабільною. Істоти сперечаються, перебивають одна одну, буквально сприймають метафори, плутають значення, ображаються і тікають посеред розмови – але сама тканина взаємодії при цьому не розпадається. Мовна гра продовжується навіть тоді, коли її правила вже неможливо остаточно зафіксувати [Wittgenstein, 2009].

Wonderland припускає майже скандальну річ: людська спільність, можливо, ніколи не трималася на повному порозумінні так міцно, як людям хотілося вірити. Вона тримається на чомусь значно крихкішому – і водночас значно витривалішому. На готовності продовжувати взаємодію навіть тоді, коли значення вже почали рухатися у різні боки.

Ідесь у цей момент хвіст остаточно перемагає історію.

Висновки. Третя глава Alice's Adventures in Wonderland демонструє не просто кризу смислу, а значно тривожнішу річ: можливість існування колективного порядку без остаточно гарантованого порозуміння. Риторика у Керролла перестає бути прикрасою мовлення чи допоміжним інструментом комунікації. Вона починає функціонувати як механізм тимчасового виробництва самої соціальної реальності.

«Суха» лекція Миші, «Біг по колу», церемонія з наперстком і сцена tale/tail послідовно показують: Wonderland утримується не через стабільність значення, а через повторення процедур, синхронізацію участі й колективну готовність поводитися так, ніби порядок уже існує. Правила можуть залишатися розмитими. Переможці – визначатися постфактум. Символічна нагорода – виявлятися власним наперстком, урочисто повернутим назад. Але.

ритуал усе одно працює

У цьому сенсі нонсенс у Керролла не руйнує комунікацію. Він виявляє її реальну структуру – значно менш прозору, менш раціональну і значно залежнішу від риторичних механізмів, ніж класична філософія була готова визнавати. Wonderland показує, що спільність може підтримуватися навіть тоді, коли значення вже почали рухатися у різні боки.

І саме тому поява Діни виявляється настільки руйнівною. Крихкий порядок Wonderland тримався на мовчазному припущенні, що між учасниками все ще існує хоча б мінімальний спільний горизонт досвіду. Аліса руйнує цю ілюзію абсолютно невинно – просто починаючи говорити так, ніби її власний світ є універсально зрозумілим для всіх інших. І колектив розпадається майже миттєво.

Керролл виявляється напрочуд точним у діагностиці речі, яку гуманітарна думка значною мірою усвідомить лише пізніше: людська спільність тримається не на повному взаєморозумінні. Вона тримається на здатності достатньо довго підтримувати спільну участь у нестабільних риторичних процедурах – навіть тоді, коли смисл уже починає вислизати.

Люди продовжують бігти по колу не тому, що остаточно зрозуміли правила гри. А тому, що зупинка виглядала б значно тривожніше.

І десь у цей момент софісти, мабуть, остаточно перестають виправдовуватися. Платон – приречено спостерігає, як Додо знову відкриває засідання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Ahmed S. The cultural politics of emotion / S. Ahmed. – London : Routledge, 2004. – 256 p.
2. Alice in Wonderland: Experimental jurisprudence on the internal point of view / Roversi C. et al. Jurisprudence. An International Journal of Legal and Political Thought. 2023. Vol. 14, Issue 2. pp. 143–170. DOI: <https://doi.org/10.1080/20403313.2022.2109884>
3. Baudrillard J. Simulacra and simulation / transl. by S. F. Glaser. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1994. 164 p.
4. Bulut, T., & Almabrouk, N. (2020). The functions of puns in “Alice’s Adventures in Wonderland”. The Reading Matrix: An International Online Journal, 20(1), 172–185. <https://www.readingmatrix.com/files/22-gb5e5b35.pdf>
5. Carroll L. Alice’s adventures in Wonderland and Through the looking-glass. Oxford : Oxford University Press, 2009. 304 p.
6. Chadwick-Joshua, J. (1987). “Alice’s Adventures in Wonderland” and “Through the Looking-Glass”: A Menippean assessment and rhetorical analysis of Carroll’s Alice books [Doctoral dissertation, Texas Woman’s University]. Texas Woman’s University Repository. <https://twu-ir.tdl.org/items/cd077302-049b-4086-ba66-4f3fed9aa7ae>
7. Deleuze G. The logic of sense / transl. by M. Lester, C. Stivale. New York : Columbia University Press, 1990. 344 p.
8. Faranda A. Alice’s Adventures in Wonderland : A journey into the unconscious, a shamanic journey. Blue Gum. 2022. Vol. 9. pp. 42–45. Режим доступу: https://www.ub.edu/dpfilsa/Blue_Gum/BlueGum_Vol9/9_Faranda%20Blue%20Gum%209%202022.pdf (дата звернення: 23.05.2026).
9. Foucault M. Discipline and punish : The birth of the prison / transl. By A. Sheridan. New York : Pantheon Books, 1977. 333 p.
10. Foucault M. The archaeology of knowledge / transl. by A. M. Sheridan Smith. New York : Pantheon Books, 1972. 245 p.
11. Gadamer H.- G. Truth and method / transl. by J. Weinsheimer, D. G. Marshall ; 2nd rev. ed. London : Continuum, 2004. 601 p.
12. Hadot P. Philosophy as a way of life : Spiritual exercises from Socrates to Foucault / ed. by A. I. Davidson; transl. by M. Chase. Oxford : Blackwell, 1995. 320 p.
13. Hadot P. What is ancient philosophy? / transl. by M. Chase. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2002. 384 p.
14. Heidegger M. The fundamental concepts of metaphysics : World, finitude, solitude / transl. by W. McNeill, N. Walker. Bloomington : Indiana University Press, 1995. 365 p.
15. Kemp, M. F. (2011). Carrollian language arts & rhetoric: Dodgson’s quest for order [Master’s thesis, University of Tennessee at Chattanooga]. UTC Scholar. <https://scholar.utc.edu/theses/39/>
16. Kristeva J. Powers of horror: An essay on abjection / trans. by L. S. Roudiez. New York : Columbia University Press, 1982. 219 p.

17. Lyotard J.- F. The postmodern condition : A report on knowledge / transl. By G. Bennington, B. Massumi. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1984. 144 p.
18. Massumi B. Parables for the virtual: Movement, affect, sensation / B. Massumi. – Durham : Duke University Press, 2002. – 317 p.
19. Merleau-Ponty M. Phenomenology of perception / M. Merleau-Ponty ; trans. by C. Smith. – London : Routledge, 1962. – 466 p.
20. Meyer M. Problématique : Philosophie, science et langage. Paris : Presses Universitaires de France, 1986. 128 p.
21. Nietzsche F. Thus spoke Zarathustra / transl. by R. J. Hollingdale. London : Penguin Books, 1961. 352 p.
22. Ricoeur P. Hermeneutics and the human sciences : Essays on language, action and interpretation / ed. and transl. by J. B. Thompson. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 314 p.
23. Ricoeur P. Time and narrative : in 3 vols. / transl. by K. McLaughlin, D. Pellauer. Chicago : University of Chicago Press, 1984–1988.
24. Sfetcu N. Alice's Adventures in Wonderland – Philosophical perspectives. Index Academic. 2025. Vol. 1. pp. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.58679/IA55823>
25. Turner V. The ritual process : Structure and anti-structure. Chicago : Aldine Publishing, 1969. 213 p.
26. Wittgenstein L. Philosophical investigations / transl. by G. E. M. Anscombe, P. M. S. Hacker, J. Schulte ; rev. 4th ed. Oxford : Wiley-Blackwell, 2009. 592 p.
27. Wollner, A. (2009). Doubletalk in Alice in Wonderland. The Victorian Web. <https://victorianweb.org/authors/carroll/woolner8.html> (Original work written 2004)

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Конфлікт інтересів: автори повідомляють про відсутність конфлікту інтересів

Стаття надійшла до редакції 27.01.2026
Стаття рекомендована до друку 25.04.2026

Переглянуто 15.03.2026
Опубліковано 25.05.2026

Volodymyr Y. Panov, PhD In Philosophy, lecturer of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y.B.Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-8401-915X>

Makarov O. Oleksandr, PhD Student of the Department of Theoretical and Practical Philosophy named after Professor Y.B.Shad, V. N. Karazin Kharkiv National University, Svobody sq. 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0002-0014-7531>

«A CAUCUS-RACE AND A LONG TALE»: DODO, THE SOPHISTS, AND THE RHETORIC OF A WET WORLD

The article offers a philosophical analysis of Chapter Three of Lewis Carroll's *Alice's Adventures in Wonderland* as a model of the rhetorical production of social reality. It explores the relationship between language, collective order, and meaning in a situation where communication ceases to function exclusively as a mode of representation and acquires the capacity to organize social interaction directly. The central thesis of the study is that, in *Wonderland*, rhetoric functions not as a vehicle for transmitting pre-given meaning but as an autonomous mechanism for producing procedures, forms of community, and symbolic regimes of recognition.

Particular attention is paid to those episodes in the chapter where language demonstrates its productive power. It is shown that the Mouse's "dry" lecture models a specific form of discursive ordering in which speech claims the ability to organize not only meaning but bodily reality itself. The Caucus-Race is interpreted as a ritual procedure in which rules do not precede action but emerge through the very process of enactment. Particular emphasis is placed on the ways collective order is sustained through repetition, participation, and the performative reproduction of shared practices, even in the absence of stable criteria of truth or success. The thimble-awarding ceremony is examined as a model of the symbolic production of value, where the status of an object is determined not by its intrinsic properties but by the ritual of public recognition. Attention is also given to the tale/tail episode, in which the language game moves beyond the level of semantics and assumes a spatial and visual form. It is demonstrated that nonsense here ceases to function merely as linguistic misunderstanding and instead reveals the material dimension of language, where meaning emerges through the interaction of word, image, and the spatial organization of the text.

It is argued that Chapter Three of *Alice's Adventures in Wonderland* offers a philosophically relevant

model of social order that emerges through ritual, repetition, symbolic recognition, and collective participation. The article concludes that rhetoric in Carroll's work functions not as an auxiliary instrument of communication but as one of the fundamental conditions of communal existence. This reading makes it possible to approach Wonderland not merely as a literary text of nonsense but as a unique laboratory for investigating the mechanisms through which human communities produce and sustain their own social reality.

Keywords: **rhetoric, nonsense, Wonderland, performativity, social reality, language game, hermeneutics.**

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Conflict of Interest: The authors declare no conflict of interest

The article was received by the editors 27.01.2026

The article is recommended for printing 25.04.2026

The article was revised 15.03.2026

This article published 25.05.2026